

Nr
424

1. Obiekt

DOM LUDOWY IM. JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO, OBECNIE
TEATR DRAMATYCZNY IM. ALEKSANDRA WĘGIERKI

2. Czas powstania

1936 - 1938

3. Miejscowość

Białystok

4. Adres

Białystok, ul. Elektryczna 12

nr hipoteczny .....

5. Przynależność administracyjna

województwo podlaskie

powiat miasto Białystok

gmina miasto Białystok

6. Poprzednie nazwy miejscowości

7. Przynależność administracyjna do 1999 r.

województwo białostockie

8. Właściciel i jego adres

Sejmik Samorządowy Województwa
Podlaskiego, Białystok

Użytkownik i jego adres

Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki
Białystok, ul. Elektryczna 12

9. Rejestr zabytków

nr 396 data 14.04.1977

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

Autor – arch. Józef Girin, nadzór nad pracami arch. Józef Seredyński.

Budynek dawnego Domu Ludowego, dzisiejszego teatru został wzniesiony w 1936-38. Usytuowany na terenie Parku Starego, z placem przed bramą pałacową został połączony sztywną osią alei wyprowadzonej sprzed głównej elewacji Domu Ludowego. Pierwotnie przed wejściem głównym znajdowała się sadzawka, tak pomyślana, aby w jej tafli odbijała się monumentalna bryła gmachu Zdewastowany i częściowo zniszczony (bomba przeznaczona dla sąsiadującej elektrowni wpadła do sali widowiskowej) w czasie II wojny, został po niezbędnych pracach oddany do użytku w 1947 r. Ponownie remontowany w l. 1976 – 77. Dobudowane w l. 1987-89 od wschodu magazyn i pracownie oraz niewielki, niski aneks od zach. na pld. części szerokości elewacji zach. znacznie zniekształciły pierwotną bardzo przemyślaną i spójną koncepcję architektoniczną.

Budynek modernistyczny z cechami charakterystycznymi dla tzw. „architektury okrętowej”, modnej w latach trzydziestych.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Sytuacja: budynek wolnostojący, usytuowany w głębi Parku Starego, w sąsiedztwie ul. Elektrycznej, lecz poniżej jej poziomu (konsekwencja wynikająca z budowy Domu Ludowego na terenie po osuszonym stawie), połączony ze skwerem przed bramą wjazdową do pałacu Branickich długą sztywną osią, rozcinającą miękką kompozycję krajobrazową parku. Poprzedzony monumentalnie potraktowanymi schodami wiodącymi do wejścia, przed którymi pierwotnie znajdował się prostokątny staw, powiększający wrażenie monumentalizmu.

Materiał, konstrukcja, technika: konstrukcja mieszana – żelbetowa i murowana, z uwagi na trudne warunki gruntowe posadowiona na palach dębowych. Płyta widowni żelbetowa, wsparta na żebrach żelbetowych poprowadzonych międko wzdłuż linii rozkładu sił. Balkon o konstrukcji żelbetowej, wspornikowej. Posiada sześć klatek schodowych: dwie reprezentacyjne, przeznaczone dla publiczności, żelbetowe, dwubiegowe z półkolistymi spocznikami, umieszczone w przeszklonych aneksach, dostawionych do elewacji podłużnych, dwie dwubiegowe, żelbetowe klatki o półkolistych spocznikach, obsługujące garderoby, pomieszczenia administracyjne, pracownie i dwie ażurowe klatki stalowe o schodach krętych w narożach sceny. Całkowicie podpiwniczony, wielokondygnacyjny o różnej liczbie kondygnacji: widownia i scena jednokondygnacyjne (poza balkonem nadwieszonym nad sceną i znajdującym się za nim foyer), zaplecze.

Rzut: na planie prostokąta, zamkniętego od pñ. - wsch. półkoliście i z dwoma półkolistymi aneksami, mieszczącymi główne klatki schodowe wiodące na balkon i do foyer, dostawionymi do elewacji bocznych przy narożach północnym i zachodnim.

Bryła: Prostopadościenna, od południa zaokrąglona, z półkolistymi aneksami dostawionymi przy narożu północnym i zachodnim, rozczłonkowana pod względem wysokości, z dachami na różnych poziomach, ukrytymi za attyką (sznurownia), bądź dachami płaskimi, dwuspadowymi, krytymi papą, niewidocznymi z poziomu ulicy.

Elewacja główna północna: na całej poprzedzona monumentalnymi trójstronnymi schodami wiodącymi do reprezentacyjnego wejścia, ujęta szerokimi, płaskimi, ślepyimi ryzalitami. Z obu stron flankowana parą przeszklonych półkolistych aneksów, nieco odsuniętych od jej lica, mieszczących klatki schodowe dla publiczności. W przyziemiu trójosiowa, mieści troje wielkich dwuskrzydłowych, przeszklonych drzwi wejściowych z architektonicznie potraktowanymi wydłużonymi mosiężnymi pochwytami, obwiedzionych pasem wielkich boni. Nad wejściem na całej szerokości pomiędzy ryzalitami rozciąga się płaski daszek. Kondygnacja druga pięcioosiowa, tworzy ją pięć wielkich otworów okiennych, nad którymi kwadratowe plicyny, rozdzielonych płaskimi lizenami. Całość zamyka płaski okap nieco wysunięty przed lico elewacji.

Elewacja boczna, zachodnia, wieloosiowa, o zmiennej wysokości i zmiennej liczbie kondygnacji. Część północna, kryjąca widownię, na północnym skraju w przyziemiu posiada otwór wejściowy z dwuskrzydłowymi drzwiami wiodącymi do małej sceny, wyżej ślepa. Dalej półkolisty aneks kryjący główne schody, w przyziemiu ślepy, wyżej przeszklony aż do okapu. Dalej na szerokości trzech osi trzykondygnacyjna, w przyziemiu czteroosiowa, z wydłużonymi dwuskrzydłowymi portami – fenetrami, mieści kawiarenkę, na pozostałych czterech osiach dwukondygnacyjna. Wszystkie okna w tej części trójskrzydłowe z dolnym ślemieniem oddzielającym uchylane do wewnątrz skrzydło. Partia południowa elewacji, kryjąca scenę i obiegające ją pomieszczenia dwukondygnacyjna, pięcioosiowa, niższa od poprzedniej, z obniżonymi kondygnacjami, w poziomie cokołu przysłonięta późniejszą przybudówką. Nad dwoma skrajnymi osiami północnymi półkolisty dwuosiowy aneks przybudowany do wyższej partii elewacji, oświetlający przejście na poddasze. Otwory okienne w tej części rozwiązane analogicznie jak w części północnej. Nad całością dominuje cofnięta o szerokość pomieszczeń pomocniczych i korytarza ślepa ściana sznurowni, rozczłonkowana czterema wydatnymi lizenami, sięgającymi okapu budynku.

Elewacja boczna, wschodnia: analogiczna, lecz przysłonięta wzniesioną w l. 80 XX w. przybudówką na szerokości pięciu południowych osi

Elewacja południowa: półkolista, dwunastoosiowa, zamknięta cofniętą znacznie od lica sznurownią. W osiach skrajnych w dolnej kondygnacji otwory wejściowe z jednoskrzydłowymi drzwiami do których wiodą jednobiegowe schody z ozdobnie potraktowaną balustradą, wyżej balkony z balustradami opracowanymi analogicznie, jak balustrady schodowe. W pozostałych osiach, w obu kondygnacjach prostokątne otwory okienne rozdzielone szerokimi filarami międzyokiennymi, cofniętymi nieco od lica elewacji, podzielone na trzy pola wielkimi, leżącymi kwadratami.

Wnętrze: Bez wyraźnego podziału na trakty, konsekwentnie symetryczne wzdłuż podłużnej osi symetrii. Wokół części centralnej, zamkniętej od północy elipsoidalnie a od południa półkoliście, mieszczącej w partii północnej widownię a w południowej scenę i planem nawiązującej do starożytnego stadionu; rozmieszczone są pomieszczenia towarzyszące. W partii widowni przeznaczony dla publiczności: w przyziemiu przedsionek, szatnie, korytarze, toalety, w górnej kondygnacji miejsce przedsionka zajmuje obszerne foyer. W partii sceny: pomieszczenia pomocnicze oświetlone pasmem okien obiegają niemal kolistą scenę, komunikację organizuje nieoświetlony światłem słonecznym korytarz wewnętrzny, łączący dwie klatki schodowe

Wyposażenie: z dawnego wyposażenia zachowało się przedwojenne popiersie Józefa Piłsudskiego autorstwa Henryka Kuny, przez lata opisywane w inwentarzach jako „popiersie mężczyzny z wąsami”, a także tablica fundacyjna w przedsionku, przezornie w 1939 r. zatynkowana i ponownie odsłonięta w 1990 r. Ponadto zachowały się dawne architektonicznie potraktowane niklowane balustrady schodowe na schodach dla publiczności, balustrady schodów i balkonów w części obsługowej, posadzki na parterze, itp. Przy wejściu głównym tablica wmurowana w 1990 r., ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Instalacje: wodna, kanalizacyjna, przeciwpożarowa, elektryczna, ogrzewanie z sieci miejskiej, nagłaśniająca, specjalistyczna, oświetlająca scenę i widownię.

16. Kubatura	17. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17.. Użytkowanie obecne
Ca 18700m ³	2950 m ²	sala widowiskowa, teatralna	siedziba teatru, sala widowiskowa
19. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja		19.. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycia dachu, wyposażenie i instalacje)	
<p>Prace budowlane zostały zakończone w 1938 r. Uszkodzony w czasie II wojny (bomba zniszczyła dach i część widowni). W końcu lat 50 XX w. jako jeden z pierwszych budynków w mieście został podłączony do miejskiej sieci ciepłej – do usytuowanej po sąsiedzku starej elektrociepłowni. Usunięto wówczas starą kotłownię, a uzyskane pomieszczenia wykorzystano na magazyny. W drugiej poł. lat 60 XX w. gładką starannie wykonaną elewację w ramach „odnawiania” pokryto tzw. „barankiem”, co w istotny sposób obniżyło walor estetyczny budowli. Remontowany w l. 1976 – 77. W latach 1987 – 89 na podstawie wcześniejszych projektów autorstwa D. Rzewuskiej z Biura Projektów Budownictwa Ogólnego w Warszawie zniekształcony przez dobudowę prymitywnej architektonicznie przybudówki do elewacji wschodniej, mieszczącej magazyny i pracownię; podobną planowano od zach., lecz szczęśliwie zabrakło na ten cel środków. W 1999 r. część pomieszczeń piwnicznych elewacji zachodniej adaptowano na kawiarnię. W l. 1999 – 2000 wprowadzono nowoczesną stolarkę drewnianą, co ustabilizowało temperaturę, zwłaszcza w bogato przeszklonych półkolistych aneksach komunikacyjnych.</p>		<p>Fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, stropy, konstrukcje dachowe w stanie dobrym. Pokrycie dachowe, instalacja elektryczna wymaga napraw.</p>	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie	
		<p>Naprawa poszycia dachu z papy bitumicznej, wymiana obróbek blacharskich i rur spustowych, powodujących liczne zacieki i zamakanie ścian, wzmocnienie konstrukcji schodów zewnętrznych. Konieczne jest usunięcie tynków nakrapianych i zastąpienie ich zacieraną na gładko szlachetną wyprawą tynkarską, co w sposób istotny poprawi estetykę budowli.</p>	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

24. Uwagi różne

25. Opracował

tekst

mgr Z. Cybulko

plany, rysunki

mgr Z. Cybulko

zdjęcia fotograf.

mgr Z. Cybulko

miejsce przechowywania negatywów

SOZ w Białymstoku

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Bibliografia

A. Oleksicki, I. Małofiejew, Białystok studium historyczno – urbanistyczne do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta, m-pis PKZ, Białystok, 1978

27. Załączniki

wkładka nr 1 z dokumentacją fotograficzną

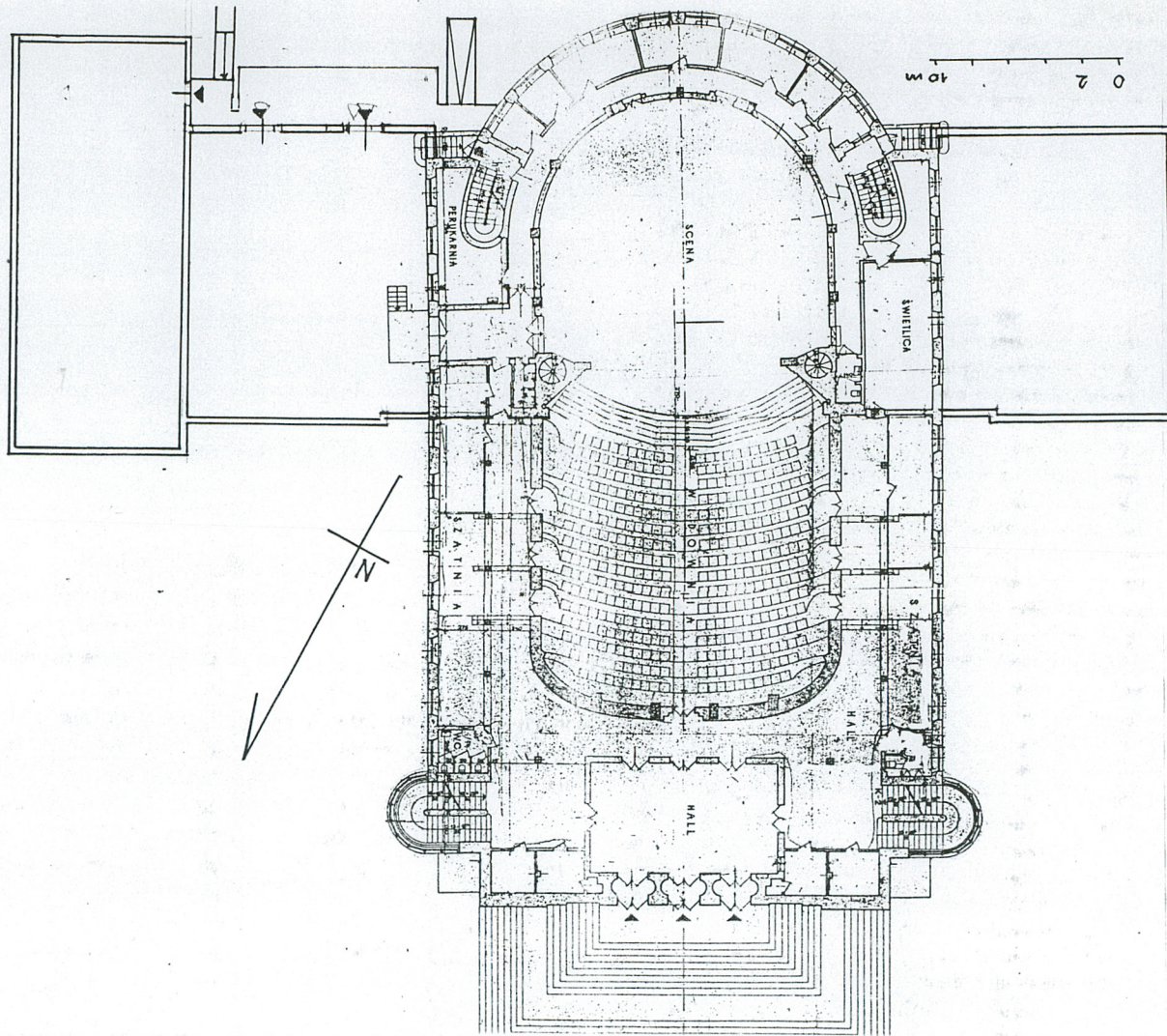
23. Źródła ikonograficzne i fotografie (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

1. Miejsowość
BIAŁYSTOK

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)
**dom ludowy im. Józefa Piłsudskiego,
ul. Elektryczna 12**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
fotografie, rzut

TEATR MIEJSKI IM. PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI
JOZEF PIŁSUDSKIEGO WYBUDOWANY W LATACH
1933-38 Z INICJATYWY I PRZY WYDATNEJ POMOCY
B. WOJEWODY BIAŁOSTOCKIEGO B. PREMIERA
MINISTRA MARIANA ZYNDRA KOSCIĄKOWSKIEGO
PRZY WSPÓŁDZIAŁ. PREZYDENTA MIASTA SEWERINA
NOWAKOWSKIEGO W OKRESIE WZROSTU WOJE
WODOW STEFANA PAŚLAWSKIEGO STEFANA KIRTIKLIŚA
I HENRYKA OSTASZEWSKIEGO
JEST ŚWIADECTWEM WSPÓŁDZIAŁANIA WŁADZ PAŃSTWOWYCH
SAMORZĄDÓW I STOLECZYSTWA BIAŁOSTOKI W DZIELE
KRZEWIENIA KULTURY I SZTUKI POLSKIEJ

Wkładkę założył: mgr L. Markiewicz grudzień 2001

Miejsce przechowywania negatywów: WO SOZ Białystok

Wzór ODZ 1985

